

Recenze a zprávy o literatuře

IZDNÝ, Jakub a kol.: *Ludmila : Kněžna a světice.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2020, 514 s. ISBN 978-80-7422-764-6.

V roce 2020 byla jako první vlašťovka celonárodních oslav kulatého výročí 1 100 let od smrti sv. Ludmily publikována objemná kolektivní monografie, která se v širším kontextu vývoje raného přemyslovského českého státu a úcty k sv. Ludmile zaměřila na komplexní představení osobnosti zmiňované křesťanské světice, kněžny a první české jménem známé ženy. Vznik této dozajista záslužné publikace, zpracované širokým interdisciplinárním autorským kolektivem šestnácti českých badatelů pod vedením Jakuba Izdného z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, inicioval zvláště ustavený spolek Svatá Ludmila 1100 let. Tomu se za přispění četných římskokatolických a akademických institucí, muzeí, městských a obecních samospráv i soukromých mecenášů podařilo ve spolupráci s vedoucím autorského kolektivu docílit výpravného vydání knihy, jež přes svou nezpochybnitelnou odbornost cílí především na širokou veřejnost, jak dokládá celkové ladění díla s množstvím barevných fotografií, hmotových rekonstrukcí, map i stručněji pojímaným poznámkovým aparátem v závěru publikace.

Recenzovaná kolektivní monografie věnovaná vlivné manželce českého knížete Bořivoje začíná obvyklým vysvětlujícím úvodem z pera Jakuba Izdného (s. 9–26), jenž nastínil motivaci ke vzniku knihy stejně jako její nemalé cíle: prozkoumat a shrnout příběh sv. Ludmily i jejího vstupu do českých dějin stejně jako přinést přehledný obraz svatoludmilského příběhu opírajícího se o významné výsledky dosavadního bádání napříč obory i o nové neotřelé pohledy. V úvodu Izdný uvádí stručný životopis sv. Ludmily (s. 11–22), krátce představuje její takzvaný druhý život (s. 22–26) a současně se snaží upozornit čtenáře na závažné otázky spjaté se světicí, jež byly řešeny v jednotlivých autorských kapitolách. Obsah celé publikace je rozdělen do tří oddílů nazvaných *Dcera knížete Slavibora*, *Fuit in provincia Boemorum* a *Factum est*.

Celý první oddíl je zešíroka věnován společensko-politické situaci v českých zemích v době narození sv. Ludmily a hypotézám ohledně Ludmilina původu z Mělníku (Pšovane) či ze Srbska ležícího za severní, respektive severozápadní hranicí Čech. Tvoří jej pět autorských kapitol. Nejprve se Naďa Profantová zabývá na základě archeologických nálezů a ojedinělých písemných pramenů náboženstvím a politickou situací v Čechách 9. století (s. 29–58), na což navazují Jan Tomášek a Jakub Izdný analýzou teorie o mělnickém

(pšovanském) původu kněžny Ludmily (s. 59–74), aby se nakonec sám Tomášek v další kapitole přiklonil k názoru, že srbský původ Ludmily považuje v zahraničněpolitickém kontextu za pravděpodobnější (s. 75–87). Následují ještě kapitoly Jakuba Izdného o vztahu Velkomoravské říše k Čechám, včetně jejich přímé návaznosti v církevní oblasti (s. 88–108), a Jana Hasila o archeologickém obrazu počátků christianizace se zaměřením na západní a jižní Čechy (s. 109–134).

Druhý oddíl knihy *Fuit in provincia Boemorum* je zaměřen na volně představení světa sv. Ludmily, v němž světice prožívala svůj dospělý život a kde také zemřela. Děje se tak jednak na příkladu politických dějin Čech a střední Evropy, jednak na případu výzkumu konkrétních lokalit spojených s jádrem přemyslovské domény, v níž se Ludmila standardně pohybovala. Oddíl otevírá Michal Lutovský kapitolou zabývající se v christianizačním kontextu dějinami nejstarších Přemyslovců od knížete Bořivoje až po Václava (s. 137–165), na což navazují tři kapitoly shrnující ponejvíce nejnovější poznatky o třech raně středověkých hradistiích a tamních sakrálních i profánních objektech. Kateřina Tomková se věnuje Levému Hradci (s. 166–185), Jan Frolík Praze (s. 186–212) a Pavla Tomanová Budči (s. 213–225). Poté Václav Drška a Drahomír Suchánek představují politické poměry ve Východofranské říši na příkladu tamních králů (s. 226–247) a Jakub Izdný zase středoevropský prostor za hranicí Říše s důrazem na panství Maďarů (s. 248–268). Druhý oddíl uzavírá Michal Lutovský pojednáním o Tetině coby památném místě smrti sv. Ludmily (s. 269–292).

Poslední, třetí oddíl *Factum est* zformovalo závěrečných šest kapitol orientovaných na posmrtný světecký kult sv. Ludmily. Oddíl otevírá kapitolou o svatoludmilském kultu za vlády Přemyslovců církevní historik Petr Kubín (s. 295–319), na něhož navazují František Čajka rozbořem církevněšlovanských hagiografických textů o sv. Ludmile (s. 320–337) a Milena Bravermanová pojednáním o relikviářových tkaninách z tumbly sv. Ludmily umístěné ve stejnojmenné kapli kláštera sv. Jiří na Pražském hradě (s. 338–358). Celou knihu uzavírají kapitoly Jana Royta o ikonografii sv. Ludmily napříč dlouhým časovým obdobím od středověku do moderní doby (s. 359–390), Niny Weissové o kultu sv. Ludmily v 19. století protaženém až do roku 1921, kdy bylo slaveno 1000 let od smrti zmiňované světice (s. 391–407), a teologa Stanislava Příbyla zabývajícího se z katolického pohledu symbolickými rolemi

sv. Ludmily s přesahem do současné společnosti (Ludmila jako žena, manželka, matka, vdova, babička, křesťanka, mučednice, světice, historická postava či legenda, s. 408–424). Publikaci zakončují poznámkový aparát, obsáhlý seznam pramenů a literatury, zdroje vyobrazení, anglické shrnutí a jmenný i místní rejstřík.

Výše podrobně představená kolektivní monografie je dle mého mínění v zásadě kvalitním počinem, který na odpovídajícím odborném základě srozumitelným způsobem představuje historické obci i široké veřejnosti osobnost sv. Ludmily a její dlouhotrvající kult v českých zemích. Zároveň tak činí z mnoha úhlů pohledu a ve vskutku širokém kontextu dějin raného českého státu, potažmo celé střední Evropy v 9. a v první čtvrtině 10. století. Tento častý přístup biografii o osobnostech ze staršího středověku byl zjevně zvolen, protože se o raně středověké světici sv. Ludmile, jež stojí na počátku historicky doložených českých dějin, nedochovalo dostatečné množství reprezentativních pramenů, jež by věrohodně dokázaly odpovědět na řadu otázek s ní spojených. Vzhledem k protichůdnému znění svatoludmilských legend tak například přes snahu Jana Tomáška a Jakuba Izdného zůstává nezodpovězen problém původu sv. Ludmily, tedy zda se narodila na Mělnicku, či v kraji Srbů.

Zmínovaný široký kontextuální přístup v případě historického zpracování života a kultu sv. Ludmily není obecně jistě na škodu. Bohužel jsem toho názoru, že v kapitolách recenzované kolektivní monografie, ponejvíce je to patrně v závěru prvního a v druhém oddíle, bylo na rozdíl od poslední monografie věnované sv. Ludmile sepsané Nađou Profantovou zcela rezignováno na obecně přístupnou snahu o sledování Ludmilina základního životního příběhu, včetně z něj plynoucích otázek a interpretací.¹ Recenzovaná publikace tak nabývá charakteru sborníku jednotlivých příspěvků, které dohromady pojí téma sv. Ludmily spíše jen volně; některé kapitoly se tak částečně překrývají. Nepokládám za přínosné ani dublování stejných informací stejnými autory v recenzované a zároveň v další publikaci, v příspěvcích doplňujících katalog výstavy *Svatá Ludmila: Žena na rozhraní věků*, jež rovněž vyšel k 1 100. výročí Ludmiliny smrti.² Zavřela se tak možnost zjištění některých nových poznatků jinými autory.

Jednotlivé kapitoly ve sledované kolektivní monografii nicméně mají svou kvalitu a snaží se využívat všech poznatků dosavadního bádání, shrnout je, pokud možno je v novém kontextu interpretovat a každopádně je srozumitelnou formou představit. Přínosem pro historickou obec jistě budou nejno-

vější přehledné informace o archeologických nálezech v jádru přemyslovské domény, předhodnocení některých informací v rozborech svatoludmilských tkanin, detailní rozbor středověkých i novověkých církevněslovanských pramenů k životu sv. Ludmily či nová hypotéza Jakuba Izdného, že zásadní porážku utrpěli Moravané od Maďarů již v roce 902, kdy dle něj nejpravděpodobněji došlo k faktickému *pádu Velké Moravy* (s. 259).

Naopak je škoda, že některé kapitoly, respektive celá publikace, mohly více využít potenciálu, který se v tomto výpravném vydání skrýval. Petr Kubín se nemusel obsírně věnovat zpochybnělosti pravosti Kristiánovy legendy a mohl více podkrýt středověký kult sv. Ludmily třeba v rádivém prostředí vyjma zmiňovaných benediktinů, popřípadě mimo území vlastních Čech – na Moravě (Horologium olomoucké...), či dokonce i mimo české země (byl-li nějaký?). Úctě k sv. Ludmile v českých zemích se ostatně mohla celá kniha věnovat mnohem podrobněji v rámci různých dějinných období, popřípadě ještě přinést edici či (vzhledem k zaměření knihy spíše) aktuální české překlady hlavních svatoludmilských legend. V takto rozsáhlé publikaci by jistě našly své místo. V závěrečném seznamu literatury též chybí odkaz na závažnou recentní studii polského historika Grzegorza Pace k ranému kultu sv. Ludmily z roku 2019,³ byť je možné, že se s ní autoři před odevzdáním svých příspěvků již nestačili seznámit. Přes některé kritické připomínky je však nutno vydání kolektivní monografie *Ludmila: Kněžna a světice* náležitě ocenit, neboť se řadí po bok recentních kvalitních prací zaměřených na počátky raného českého státu. Vzhledem ke svému pojetí kniha jistě splní napříč českou společností svou popularizační úlohu, zvláště v katolickém prostředí, a stane se cenným momentem oslav 1100. výročí smrti sv. Ludmily.

Martin Slepíčka

PUCCI, Molly: *Security empire : The secret police in communist Eastern Europe*. New Haven – London: Yale University Press 2020, 378 s. ISBN 978-0-300-24257-7.

Molly Pucci působí jako asistentka profesora na katedře historie Trinity College v Dublinu. Venuje sa európskym dejinám dvadsiateho storočia, a to predovšetkým vo východnej Európe s dôrazom na komunizmus a bezpečnostné zložky.

Jej najnovšia kniha *Security empire* približuje pohľad na formovanie bezpečnostných zložiek v troch štátoch: Československu, Poľsku a východnom Nemecku (NDR). Sledovaným obdobím sú roky 1945–1953, a ako autorka píše, v knihe je často

¹ Srov. PROFANTOVÁ, Nađa: *Kněžna Ludmila : Vládkyně a světice, zakladatelka dynastie*. Praha 1996.

² MAŘÍK, Jan – MUSÍLEK, Martin – SOMMER, Petr (eds.): *Svatá Ludmila : Žena na rozhraní věků*. Praha 2021.

³ PAC, Grzegorz: Wokół wczesnego kultu św. Ludmily. *Historia Slavorum Occidentis* 20, 2019, č. 1, s. 11–52.

presah aj do 20. a 30. rokov a obdobia druhej svetovej vojny. Je to hlavne z dôvodu spätného pohľadu na jednotlivých pracovníkov bezpečnostných zložiek, ktorí sa v knihe spomínajú.

Publikácia je rozdelená na dve časti. V prvej sú približené roky 1945–1948 a cesta jednotlivých národov k socializmu. Druhá skúma roky 1949–1954, ktoré sú spojené s upevňovaním moci režimu, jeho konsolidáciou a časťami vykonštruovanými procesmi. Svoje rozprávanie autorka začína v Poľsku a následne sa v druhej kapitole venuje Československu, čím sa kniha stáva zaujímavejšou práve aj pre českého či slovenského čitateľa. V tejto časti skúma vytvorenie spravodajskej siete komunistami v Česku a na Slovensku. Tá následne predávala informácie priamo lídrom strán. Nakoniec sa venuje prevratu vo februári 1948. Tretia kapitola predstavuje okupované východné Nemecko, kde vznikala prvá tajná polícia, ktorá pomáhala Sovietom pri denacifikácii.

V jednotlivých kapitolách môžeme vidieť tiež porovnanie, ako podobné procesy prebiehali vo všetkých troch štátoch, keď napr. československý ZOB II (Zemský odbor bezpečnosti), ktorý fungoval minimálne od roku 1946 a slúžil komunistickej strane ako spravodajská služba a zhromažďoval informácie o politických protivníkoch komunistov, na rozdiel od Poľského MBP nemal právomoc zatýkať ani vypočúvať občanov. Navyiac sa líšila situácia v Poľsku aj tým, že MBP bola ťažko ozbrojená a fungovala ako vojenská organizácia.

V štvrtej kapitole sa autorka opäť venuje Poľsku, kde sleduje proces narastania bezpečnostných zložiek, hlavne čo sa týka počtu ľudí, ktorí do nich boli privedení. V piatej kapitole venovanej Československu sa môžeme dočítať, že revolúcia prebiehala aj v Štátnej bezpečnosti a postupne boli verbovaní noví mladí agenti, ktorí pochádzali najmä z robotníckej triedy. A následne to boli oni, kto stál za zatýkaním vedúcich predstaviteľov, ktorí boli pri moci od konca štyridsiatych rokov. V šiestej kapitole je preskúmaný vznik Stasi, tajnej polície vo východnom Nemecku.

Autorka pri písaní publikácie vychádzala z prameňov z českých, poľských a nemeckých archívov. V nich sa zamerala na personálne spisy, listy, protokoly z vypočúvania, súdy, listy z väzenia, memoáre, rozhovory, závery rehabilitačných komisií. Tento materiál bol zhromaždený z obdobia 40.–80. rokov 20. storočia. Podľa vlastných slov autorka spájala zdroje z vyšších miest so zdrojmi z miest nižších. Následne si kládla otázku či rôzne dekréty, vyhlásky apod., ktoré boli vydané z najvyšších miest, boli potom implementované na miestach v nižších zložkách. Skúma aj proces ako boli tieto dokumenty tvorené. Musela sa vyrovnáť s tým, že tí, čo vypočúvali, často menili výpovede vypočúvaných a agenti kontrarozvedky, ktorí boli sledovacie správy, mali ďaleko k objektívnosti, keďže mnohí boli poháňaní inštitucionálnym tlakom, osobnými záujmami, predsudkami a rivalitou.

Molly Pucci sa tak v knihe snažila zamerať pozornosť na jednotlivé osoby. Kým boli predtým než začali slúžiť režimu, a kým sa stali, keď mu už slúžili. Zaujíma ju dopad násilia na jednotlivé obeť, ale tiež páchatelov. V samotnom štáte nevidí len neosobný aparát moci, ale sociálny svet, ktorý zahŕňal medzilidské vzťahy, ekonomické a sociálne postavenie.

V publikácii sa môžeme stretnúť s pojmom politika nenávisťi (*politics of hatred*), ktorý súvisel a vytvoril sa, u neskorších pracovníkov bezpečnostných zložiek, v drsnom období druhej svetovej vojny. Táto politika nenávisťi následne motivovala pracovníkov bezpečnostných zložiek, ktorí v sebe niesli túto nenávisť a mohli ju ventilovať skrz bezpečnostné zložky v režimoch, ktoré im to umožnili. Navyiac sami vyvolávali nenávisť voči niektorým skupinám obyvateľstva. A práve táto politika nenávisťi následne pomohla mnohým pracovníkom bezpečnostných zložiek prijať brutálne metódy, ktoré používali pri vypočúvaní.

Autorka sa snaží vytyčiť strednú cestu medzi smermi, ktoré podľa nej predstavujú reformní komunisti a totalitní teoretici. Tí prví podľa nej majú tendenciu obviňovať zo všetkého miestnych páchatelov, zatiaľ čo tí druhí za všetkými zmysluplnými rozhodnutiami vidia Sovietsky zväz. Jej snahou je ukázať, že aj keď existovali rozhodnutia, ktoré prišli z vyšších miest, nakoniec boli bezpečnostné zložky o jednotlivcoch, na ktorých bol vyvíjaný tlak. Ich rozhodnutia boli ideologicky motivované. A aj keď Sovietsky zväz často určil všeobecnú líniu, tak, hlavne po roku 1948, úspech či neúspech rôznych kampaní bol založený predovšetkým na miestnej iniciatíve.

Ako argument v knihe používa najnovšie mikroštúdie, ktoré ukazujú, ako občania v štáte tlmočili príkazy, alebo ich premieňali vo svoj prospech. Autorka sa odvoláva na štúdie, kde boli publikované sociálne profily nižších predstaviteľov, kultúra a jazyk tajnej polície a tiež biografie prominentných agentov a miestne korene ranných komunistických informátorov. V týchto štúdiách môžeme vidieť, že motivácia a sebaopätie predstaviteľov tajnej polície, ako aj otázka inštitucionálnych tlakov sa líšili v jednotlivých krajinách aj medzi krajinami. Napr. ukazuje ako sa skúsenosti zo služby v tajnej polícii v pohraničnom regióne, akým bol Białystok v Poľsku, ktorý bol v prvých rokoch komunistickej nadvlády zmiataný nacionalistickým násilím, líšili od skúseností zo služby v enkláve radikálnej robotníckej politiky, akým bolo Brno v Československu, kde sa šéfovia KSC ujali komunistických iniciatív s fanatickým nasadením.

V knihe tak môžeme vidieť obraz komunistických inštitúcií ako množstva úradov formovaných miestnymi ľuďmi, demografiou, spoločnosťou a ekonomickou realitou, na rozdiel od populárneho obrazu centralizovaných monolitov. Podľa autorky je toto dôležité pre pochopenie toho, ako tieto štáty vznikli z miestnych spoločností, a na to aby sa jednotlivci, nielen systémy, zodpovedali za zatknutia a vypočúvania.

Tato kniha si určité zaslouží pozornost v našich končinách a snad se dočká aj prekladu do jazykov štátov, ktorých sa daná téma dotýka.

Maroš Janík

SZKARADNIK, Katarzyna (ed.): „W atmosferze ksiąg i bliskich dusz”: Wybór korespondencji Józefa Pilcha z lat 1936–1995. Ustroń: Galeria na Gojach 2020, 624 s. ISBN 978-83-60551-90-5.

Dr Katarzyna Szkaradnik (nar. 1987) se počítá mezi naprostou špičku polských intelektuálů mladé generace v Těšínském Slezsku. Není sice historička, ale literární a kulturní vědkyně, její výzkumy jsou však hluboce zakotvené v historickém kontextu, především regionálním. Profesně je vázána na Nakladatelství Slezské univerzity v Katovicích (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), kde pracuje jako korektorka. Hlavním předmětem badatelských zájmů Szkaradnik je tvorba tří humanistů z Ustroně, jí samotnou nazývaných často „lidmi knihy“, i když se jim občas také říká „ustroňští buditelé“: Jana Wantuły (1877–1953), Józefa Pilcha (1913–1995) a Jana Szczepańskiego (1913–2004). Dva první, historici-autodidakti významným způsobem přispívající k regionální historiografii, bibliofilové, sociální a kulturní aktivisté, oba vyučení a vykonávající profesi zámečnicka (Pilch byl po druhé světové válce zaměstnán jako účetní ve všeobecném potravinářském družstvu „Spolu“ (Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Spolem“) v Ustroni. Szczepański byl sociologem světového renomé, jenž významně ovlivnil také vývoj české sociologie v 60. letech 20. století. Všichni tři byli selského původu a evangelicko-augsburského vyznání.

Vedle tištěné doktorské disertace (oceněné v roce 2020 třetím místem ve 14. ročníku soutěže Národního centra kultury [Narodowe Centrum Kultury] o nejlepší doktorskou disertaci v oboru věd o kultuře v Polsku) a několika desítek článků věnovaných těmto osobám (a, samozřejmě, mnoha dalších projektů) Szkaradnik spolupracovala na *Denících z let 1935–1945 (Dziennikach z lat 1935–1945)* Jana Szczepańskiego pod vedením prof. Karola Daniela Kadłubce, významných Historickou cenou týdeníku *Polityka* v roce 2010 (Ustroń 2009, 272 s.), vydala deník Józefa Pilcha z let 1963–1995 (Ustroń 2013, 544 s.) a výběr z korespondence Jana Wantuły z let 1899–1953 vyznamenaný cenou Anatola Omelaniuka za nejlepší regionalistickou knihu vydanou v roce 2017 (Ustroń 2017, 560 s.), kterým si sama velmi vysoko nastavila laťku pro své další práce. Proto je snad možné uznat, že – i přes svůj mladý věk – je Szkaradnik expertka na vydávání edic epistolárních a memoárových pramenů z 20. století po území Těšínského Slezska.

Vzhledem ke svému obsahu nemusí recenzovaná položka vzbuzovat velký zájem českých badatelů, je

však dobré mít na paměti existenci této knihy, neboť je to příklad vzorně vydané edice korespondence (stejně jako zmíněná korespondence Jana Wantuły). Její jádro tvoří 185 epistolárních jednotek (174 dopisy a 11 korespondenčních karet), pečlivě vybraných ze zásoby cirka 3470 jednotek, které se redaktorce podařilo vystopovat a jež si Pilch vyměnil se 74 dopisovateli v průběhu 60 let. Jejich převážná většina se nachází v domácím archivu Pilcha, nevyhnutelně jsou to tedy hlavně dopisy jemu adresované. Vzhledem k tak obrovské pozůstalosti opečovávané rodinou Szkaradnik upustila od pokusů o hledání Pilchovy korespondence v dalších soukromých sbírkách i ve vědeckých knihovnách a archivech (vyjma jedenácti dopisů z pozůstalosti Ludwika Brozka ve sbírkách Těšínské knihovny (Książnica Cieszyńska) a šesti dopisů zprístupněných autorce Barbarou Michejdou-Pinno). Mezi Pilchovými známými lze najít mnoho významných zástupců polské kultury, umění a vědy, a to jak těch vázaných na Těšínské Slezsko, tak z území mimo region (což potvrzuje slova Szkaradnik, že *nejen jeho [Pilchovy] rozhledy, ale také kontakty rozhodně překračovaly měřítko Těšínského Slezska*). Tím, co rozhoduje o výjimečnosti této edice, je snad až benediktinská pečlivost, svědomitost a neobyčejná pieta, se kterými redaktorka ke své práci přistoupila.

Korespondence je rozdělena do osmi „tematických skupin“ s lákavými názvy jako *Těšínská, slezská a širší historie (Historia cieszyńska, śląska i szersza), Kultura Těšínského Slezska (Kultura Śląska Cieszyńskiego)* nebo *Bibliofilové a jiné blízké duše (Bibliofile i inne bliskie dusze)*. V jejich rámci jsou dopisy uspořádány podle příjmení dopisovatelů a dále chronologicky. *Tento krok* – píše redaktorka – *způsobil sice smazání biografické linearity, nicméně umožnil zdůraznění individuálního rázu známosti a okruhu otázek, spojujícího každou osobu s Pilchem*. Každé tematické skupině předchází úvod, stručně vykreslující siluetu hrdiny knihy na pozadí příslušného tématu. Také každý ze 74 dopisovatelů je prezentován v úvodním textu zobrazujícím povahu jeho vztahu s Pilchem. Tyto texty jsou hodně vzdáleny encyklopedickým biografii – jsou psány erudovaně a s lehkostí. Je na místě podotknout, že zčásti z nich se týká osob, které nebyly dosud zahrnuty v žádných biografických slovnících, a příprava pojednání o nich je výsledkem mravenčí práce při hledání v pramenech nebo získávání informací od rodin. Já sám jsem zde takových osob napočítal až třiatřicet.

Kromě samotné korespondence a doprovodných textů edice obsahuje rozsáhlý 44stránkový úvod rozdělený na část biografickou a (kratší) část věnovanou *stricte* epistolární pozůstalosti Pilcha. První je de facto biografickou esejí prezentující hlavně duševní a intelektuální formaci postavy knihy, napsanou velmi dobrým jazykem, do kterého na několika místech proniká dokonce autorčin jemný smysl pro humor.

Kniha vrcholí obsáhlu dvanáctistránkovou editorskou úvahou, která přibližuje následující otázky: uspořádání obsahu, základ pro vydání, dosavadní publikace (korespondence Pilcha), obecnou charakteristiku editorské práce, pravidla transkripce textu (mimo jiné: použitá pravopisná a interpunkční pravidla, kompozice textu a použitá editorská řešení, popis korespondenčních jednotek), vypracování komentáře (mimo jiné: charakter a uspořádání poznámek, formu biografických medailonků dopisovatelů, doplnění bibliografie Józefa Pilcha). Co se týče editorských řešení, pozornost přitahují mimořádně přesné popisy využitých epistolárních jednotek, do nichž redaktorka zahrnuje následující informace: základ vydání (originál/kopie, rukopis/strojopis), druh papíru, rozměry archu, barvu inkoustu, počet zapsaných stránek, způsob zápisu, tištěné texty, místo data a post scriptum, poznámku adresáta, stav zachování papíru. V případě korespondenčních karet byl důkladně probrán avers a revers, včetně obsahu pečeti a ilustrací. Tenhle smysl pro detail může udivovat, nicméně, jak Szkaradnik zdůvodňuje, za průkopníky polských epistolografických výzkumů, přiblížení fyzických vlastností originálu epistolární jednotky *alespoň do jisté míry odráží specifika počtů psaní*.

Posuzovaná práce obsahuje rovněž několik více či méně samozřejmých dodatků doplňujících mimořádně pečlivě připravený celek: seznam zkratk, akronymů a značek, dodatek obsahující fragmenty dopisů z lágru totálního nasazení z let 1940–1942 sestře a švagrovi (redaktorka nevysvětluje důvody vyčlenění této sbírky z celku a rezignace na štítky s podrobným popisem jednotky), dodatek obsahující seznam ukázkových zpráv z oficiální korespondence Józefa Pilcha s institucemi a organizacemi (podle ve druhé části úvodu odůvodněné rezignace na publikování dopisů tohoto typu v hlavní části sbírky). Dále zde nalezneme osobní bibliografii Józefa Pilcha, předmětnou bibliografii, seznam cen a vyznamenání, jež Pilch obdržel, poděkování, osobní rejstřík (spolu s vysvětlením použitých pravidel), seznam zdrojů ilustrací, chronologický seznam do svazku zahrnuté korespondence, shrnutí v anglickém jazyce a nástin dějin kultury a umění v Těšinském Slezsku vypracovaný Okresním úřadem (Starostwo Powiatowe) v Těšíně – mecenášem vydání knihy. Pokud mně v celém tomto bohatství něco schází tak je to biografie Józefa Pilcha. Nebo, analogicky k jiným ve svazku obsaženým dodatkům, seznam nejdůležitějších faktů ze života Józefa Pilcha. Tyto sice lze najít roztroušené v úvodní esejí, avšak snazší bude zapátrat na internetu.

Kniha je mimořádně „intenzivní“. Každá (sic!) z 672 stránek publikace (mimo předtitulní stránku, kde je „pouze“ malá reprodukce Pilchovi adresované obálky, a titulních stran) je zcela zaplněná. Všude tam, kde není text, redaktorka vtěsnila ilustrace, v souhrnném počtu nad 230 – reprodukce dopisů a korespondenčních karet, fotografie, obálky publi-

kačí aj. To způsobuje, že je kniha neobvykle bohatě (a různorodě) ilustrovaná. Čitelnost některých reprodukcí je bohužel významně snížena jejich miniaturními rozměry. Vnímání publikace trochu zhoršuje také černobílý tisk. Velmi působivý je rozsáhlý vědecký aparát v podobě 1965 poznámek přibližujících osoby a události vystupující v obsahu korespondence (ve zkrácené podobě), vysvětlujících nářeční výrazy a obohacujících četbu citacemi Pilcha z jeho článků, deníků či nezveřejněných dopisů. Ve velké části předložených biografii (jak těch v poznámkách, tak těch představujících osoby dopisovatelů) redaktorka ustoupila od udání místa narození. Výjimky udělala v těch případech, kdy – podle jejího názoru – místo narození nevyplývalo z kontextu nebo se nezdálo být relevantní pro obsah. Podle mého názoru takové řešení, bohužel, selhává. Několik poznámek je nepřesných či zjednodušujících, což je v případě tak velkého množství materiálu zřejmě nevyhnutelné. Upozorním pouze na tři místa, která by bylo vhodné upravit: 1) v úvodu (s. XIX, poznámka 38) je nepřesně definován termín *Zaolzie*, jehož území s jistotou nesahá po Frýdek; 2) na s. 271 (pozn. 917) redaktorka konstatuje, že vojenský převrat v Těšíně v roce 1918 se konal *následkem zprávy o stejné akci provedené v Krakově*, zatímco telefonát z Krakova pouze o půl hodiny urychlil již dlouho plánované zásahy; 3) na stránce 491 (poznámka 1671) Szkaradnik píše, že *Jozef Koźdoń hlásal etnickou odlišnost Slezanů*. Je to sice v některých kruzích populární názor, ale nezákládá se na faktech – byla to spíš odlišnost kulturní a společenská (viz např. *Ślązak*, 18. 12. 1909, s. 1). Tyto nepatrné nedokonalosti nijak nepopírají celkově velmi vysoké hodnocení recenzované práce.

Korespondence zahrnutá v knize, kromě samozřejmě dokumentační a historické hodnoty (vyplývající zejména z četných zmínek a informací o kultuře a minulosti Těšinského Slezska, o potravinářském družstvu, Polské socialistické straně (Polska Partia Socjalistyczna) a Polské sociálně-demokratické straně (Polska Partia Socjalno-Demokratyczna), bibliofilských tiscích aj.), má významné intelektuální hodnoty, nezřídka také umělecké, a podstatně i morální. Dopisy totiž šíří takové hodnoty, jako jsou pracovitost, skromnost, láska ke knihám, užitečnost pro svou lokální společnost a v neposlední řadě patriotismus (zejména v regionálním měřítku), kterýmižto vlastnostmi se vyznačoval Józef Pilch. Redaktorka sama v úvodu konstatuje příznačně v podkapitole nazvané *Idea*, že *v tomhle kontextu lze* [v případě recenzované položky] *hovřit o parenetické literatuře, propagující vzory jednání*. Právě tato idea šíření vyšších hodnot doprovázející výběr dopisů obsažených v projednávané knize je jednou z nejdůležitějších a přitom příznačnou (takové postupy jsou zjevné i ve výběru korespondence Wantuly) vlastností řemesla Katarzyny Szkaradnik, díky níž recenzovaná položka roste úroveň čehosi více než jen výběru korespondence

nastiňujícího obraz polského kulturního života ve Slezsku ve 20. století – na úroveň díla univerzálního charakteru.

Vojciech Świes

ANTONÍN, Robert a kol.: Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2020, 467 s. ISBN 978-80-7422-585-7.

Nakladatelství Lidové noviny vydalo v roce 2020 v rámci tematické řady *Středověk* publikaci autorského kolektivu pod vedením Roberta Antonína: *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*. Kolektivní monografie shrnuje pronikání vlivu čtvrtého lateránského koncilu (1215) do českých zemí a sleduje proměnu společnosti v důsledku zásad přijatých právě tímto koncilem.

Níže uvedené kapitoly se ovšem ani zdaleka neomezují jen na výše uvedené časové rozmezí 13. a 14. století. Jednotlivé procesy utváření církve, církevního práva atd. jsou sledovány od starověku po celé 14. století, fenomén vývoje a pronikání vlivu IV. Lateránu do vizuální kultury je sledován až do 15. století.

Kolektivní monografie je rozdělena do šesti kapitol, ve kterých se autoři Robert Antonín, Dalibor Janiš a Daniela Rywíková zaměřují na různé aspekty proměny a vývoje církve v českých zemích v důsledku přijatých dekretů na čtvrtém lateránském koncilu. Součástí knihy je také apendix, který obsahuje první český překlad dekretů čtvrtého lateránského koncilu, který připravili Anna Pumprová a Richard Psík.

V první kapitole je autorem nastiňen průběh lateránského koncilu, hlavní témata, která byla na koncilu projednávána, a jeho vliv na celospolečenské procesy tehdejší středověké Evropy, ale také proměny církve v jednotlivých zemích. Autor zde rovněž vymezuje úlohu následujících kapitol, kterou je sledovat transformaci českých zemí ve 13. a na počátku 14. století z hlediska kulturní a celospolečenské proměny v reakci na zásady ustanovené čtvrtým lateránským koncilem.

V druhé kapitole autoři nastiňují vývoj české a moravské církve, potažmo pražského a olomouckého biskupství, ale také řeholních institucí od jejich vzniku až po proměnu ve 12. století. Sledují také vzájemné majetkové a mocenské spory mezi biskupy a kláštery. Zabývají se vztahem biskupa a knížete a potažmo vlivem a vzájemným ovlivňováním světského a duchovního světa, který nemusel být vždy v osobě biskupa oddělen. V samostatné podkapitole se věnují vývoji olomouckého biskupství a vlivu přemyslovských knížat na tuto organizaci. Součástí této kapitoly je také spor pražského biskupa Ondřeje s českým panovníkem, šlechtou a církví, respektive s celou společností českých zemí. Pražský biskup Ondřej se snažil recipovat zásady přijaté na Lateránském koncilu v českých zemích, ovšem poměrně neúspěšně.

Tento případ je několikrát zmíněn a z různých pohledů zkoumán i v dalších kapitolách této monografie. Jako protipól je uveden olomoucký biskup Robert, který spolupracuje s panovníkem a nenásilnou cestou emancipuje moravskou církev a naplňuje některé zásady IV. Lateránu. Jeho snahy jsou v důsledku úspěšnější než Ondřejovy požadavky a radikální kroky. Závěrečná část kapitoly se věnuje osobnosti olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku a jeho nástupcům v druhé polovině 13. století a také vývoji v pražském biskupství po smrti biskupa Ondřeje do konce 13. století.

Třetí kapitola sleduje vývoj papežství a šíření církevního práva a vlivu teokracie v evropském křesťanském světě, ale také v českých zemích. Na konkrétních příkladech je sledováno posilování vlivu papežů v českých zemích a zasahování do českých záležitostí, ať už formou papežských listin, vyhlašování odpustků, či konfirmací majetků a práv atd., a také rovněž prostřednictvím papežských legátů, kteří byli vysíláni, aby působili v českých zemích, zasahovali do sporů a politických situací, zajišťovali spravedlnost, šířili reformní myšlenky a dohlíželi na morálku duchovních. Tato kapitola se též zabývá vlivem kanonického práva na právo světské, imunitami a vzájemným vztahem církevních institucí a zemského práva, ale také se podrobně věnuje šíření středověkého mnišství jako jednoho z důsledků IV. Lateránu a vzniku a rozvoji mendikantských řádů v českých zemích.

Čtvrtá kapitola je věnována proměně církevní organizace v českých zemích, konání synod, správě diecézí a problému s výběrem desátku. Jako příklad jsou zde uvedeny spory mezi biskupy a kláštery o tyto příjmy. Problematika disciplíny kléru a církevního soudnictví byla rovněž výrazně akcentována v dekretch IV. Lateránu. Stanovená pravidla se týkala chování a řádného výkonu duchovních povinností, mimo jiné byla nařízena úprava vlasů a vzhled oděvu, zákaz opilství, hazardních her, zákaz navštěvování hospod kromě nutných případů atd. Tato nařízení lateránského koncilu přejímala diecézní a provinciální statuta. Čtvrtá kapitola se rovněž zaměřuje na téma pronikání církevního práva do laického prostředí, konkrétně do manželského práva. Závěr kapitoly je věnován problematice právního postavení Židů.

V páté kapitole se autor zamýšlí nad vlivem IV. Lateránu na disciplinaci kléru, ale také obecně na křesťanskou společnost. Reflektuje konkrétní příklady nevhodného chování kněží, které bylo v rozporu s dekrety přijatými lateránským koncilem. Kromě církevních hodnostářů sleduje také proměnu spirituality české a moravské společnosti. Například uvádí důvody české šlechty pro zřizování fundací a udělování majetkových darů pro kostely a kláštery ve 13. století, které byly, kromě jiného, patrně motivovány vírou ve spasení a věčný život.

Šestá kapitola je věnována vlivu IV. Lateránu na vizuální kulturu ve 13. a 14. století. Věnuje se pro-

vázanosti umění a náboženské praxe v Evropě ve vrcholném a pozdním středověku. Předkládá například vývoj zobrazování eucharistie, zpřítomnění Krista ve svátosti, ukřižování Krista atd. Zmiňuje význam odpustkových obrazů a zabývá se vlivem vizuálních pramenů, které měly přímý didaktický vliv a sloužily k výuce laiků. Úlohou tohoto umění bylo působit na emoce a paměť věřícího a tím posílit jeho zbožnost. Kapitola se zabývá také využíváním alegorií ze zvířecí říše a vysvětluje jejich význam, popř. přibližuje, jaké vlastnosti byly zvířatům přisuzovány a co přesně ve vizuální kultuře zvířata reprezentovala. Pozornost je také věnována vyobrazení sedmi smrtelných hříchů, štítu víry, sedmi svátostí a vysvětlení jejich významu. Výklad se také zabývá obrazy zdobenými zmrtyvýchvstání Krista, vyobrazení pekla, ale také významem obrazů s postavou Nedělního Krista, Bolestného Krista atd. Tato kapitola je doplněna barevnou obrazovou přílohou, což dokonale dokresluje vysvětlované fenomény, jelikož je možné si konkrétní situace prohlédnout na ukázkách uměleckých děl.

Závěr knihy, jak už bylo zmíněno výše, tvoří: *Apendix: Konstituce čtvrtého lateránského koncilu*. Jedná se o první český překlad, který vznikl z edice latinského originálu, kterou zpracoval Antonius García y García. Jednotlivé konstituce autorů opatřili nadpisem a rozdělili na dílčí subkapitoly.

Publikaci jistě ocení odborníci z řad historiků, kunsthistoriků, filologů, filozofů a mnoha dalších příbuzných věd, ale také veřejnost, která se zajímá o společnost českého středověku a její proměnu ve 13. a 14. století.

Kateřina Knopová

LIPOVSKI, Radek – HRUŠKA, Lubor – JAROŠOVÁ, Lenka (eds.): Lidé a krajina českého Slezska : Identita kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu. Ostrava: Ostravská univerzita 2021, 699 s. ISBN 978-80-7599-260-4.

Jedním z výstupů v rámci projektu Velký historický atlas českého Slezska – Identita, kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu je i odborná monografie *Lidé a krajina českého Slezska*. Na přípravě knihy se podílel početný badatelský tým sdružující pracovníky z ACCENDO – Centra pro vědu a výzkum, z. ú, Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Slezského zemského muzea a Muzea Těšínska. Na výslednou podobu knihy dohlíželi tři editoři z výše uvedených institucí: Radek Lipovski, Lubor Hruška a Lenka Jarošová, kteří měli nelehký úkol propojit poznatky z různých vědních oborů – historie, demografie, sociologie, ekonomie, urbanismu a přírodních věd do kompaktního, čtivého celku mapujícího procesy ovlivňující obyvatelstvo i krajinu na území českého

Slezska zhruba od roku 1848 do současnosti. Cílem multioborového výzkumu bylo najít odpovědi na klíčovou otázku: *Co vlastně ovlivnilo sebevnímání obyvatel českého Slezska v minulosti a jak se to projevilo v jejich dnešní identitě?*

Knihy je rozdělena do sedmi kapitol a následných příloh. V první kapitole jsou čtenáři seznámeni s vymezením území českého Slezska, je popsána role měst a tradiční typy venkovských sídel. Ve stručnosti je nastíněna základní přírodní charakteristika území a jsou popsány procesy v přírodě způsobené lidským zásahem do krajiny, často nešetrným. Následuje výčet soudobých sociodemografických a ekonomických procesů, jako je vylidňování území, stárnutí populace, proměna rodiny. Na závěr je zmíněna doprava jako modernizační prvek krajiny českého Slezska.

Druhá kapitola má čistě historický charakter a věnuje se vývoji historických územních celků – Opavska, Krnovska, Jesenicka, Těšínska a moravských enkláv ve Slezsku od prvních zmínek po vytvoření rakouského Slezska za vlády Marie Terezie. Obsahuje i přehledný správní vývoj od období vzniku rakouského Slezska po zrušení Severomoravského kraje v roce 1990.

V pořadí třetí kapitola se věnuje vývoji kulturní krajiny českého Slezska. Představuje jednotlivé typy krajin dle struktury využití plochy a v exkurzech se zaměřuje na dvě krajiny specifické pro oblast českého Slezska. Urbanizovaná krajina je představena při formování ostravské sídelní aglomerace a industriální krajina je zastoupena příkladem Vítkovických železáren. Popsána je i následná rekultivace krajiny po těžbě, důležitý úkol dnešní doby. Opět je zmíněn vývoj dopravy a jako protipól návrat k přírodě a současné hodnocení krajiny českého Slezska jeho obyvateli.

Následující kapitola se zaměřuje na proměny obyvatelstva ve druhé polovině 19. století a ve 20. století. Nejprve postihuje proces mechanické změny obyvatelstva způsobený migrací obyvatel za prací i v důsledku politického vývoje v regionu. Představena je národnostní skladba obyvatelstva v období po vyhlášení Československa a především turbulentní změny způsobené odsunem Němců po druhé světové válce a proces dosídlování pohraničí. Vliv těchto procesů je ukázán na náboženském, jazykovém a národnostním skladbě obyvatelstva. Čtenář je seznámen i s vývojem přirozené změny obyvatel.

Pátá kapitola nastiňuje, jak hospodářské aktivity ovlivňovaly a ovlivňují mentalitu místního obyvatelstva a jeho identifikaci s regionem. Charakterizována je východní část regionu s rozvinutým průmyslem v důsledku těžby v ostravsko-karvinském revíru i západní část s převahou textilního průmyslu negativně ovlivněná diskontinuitou osídlení ve druhé polovině 20. století. V základních rysech je popsán vývoj církevní správy ve Slezsku od roku 1740 do současnosti. Poté je pozornost obrácena k problematice národnostního vývoje a otázka česko-polského

a česko-německého soužití je nastíněna v rámci těšínského a hlubičského exkurzu. Představen je i vývoj židovské náboženské obce v rakouském Slezsku a geneze šlechtické kultury.

Šestá kapitola se věnuje problematice identity a kolektivní paměti na základě výsledků sociologického průzkumu, prováděného v minulosti Slezským ústavem ČSAV v Opavě i současným sociologickým šetřením. V průběhu šetření byli obyvatelé Slezska dotazováni na svůj vztah k regionu, hodnotili kvalitu života, vyjadřovali se k územní identitě, charakterizovali vnímání odlišnosti Slezska. V podkapitole o kolektivní paměti je pozornost zaměřena na významné historické události a osobnosti Slezska, je popsána místní lidová kultura. Jako specifická místa paměti českého Slezska jsou představeny mizející těžní věže, lázeňské objekty a dřevěné kostely v oblasti Beskyd a na Těšínsku.

Konečně závěrečná kapitola shrnuje poznatky o konstrukci kolektivní identity obyvatel multikonfesního a multietnického regionu českého Slezska, které v minulosti procházelo velkými demografickými, náboženskými, národnostními a hospodářskými změnami. I přesto zůstala regionální slezská identita obyvatel zachována a dále se rozvíjí. Proměny společnosti se silně odrážely i v transformaci okolní krajiny, některé oblasti vyžadují rekultivační zásahy.

Díky interdisciplinárnímu přístupu se autorům knihy podařilo na mnohé otázky při hledání kolektivní identity najít odpověď, a vytvořit tak dílo erudované a zároveň čtivé, doprovázené velkým množstvím fotografií, map, tabulek a grafů. Obyvatelé českého Slezska mají k dispozici dílo inspirativní, nahlížející na problém jejich identity zevrubně ze všech stran. Velké uznání patří i editorům knihy, pro které muselo být náročné uhlídat proporčnost jednotlivých kapitol a eliminovat opakující se údaje napříč jednotlivými kapitolami.

Michaela Růžicková

MORYS-TWAROWSKI, Michael: *Dzieje rodu Tomanków ze Śląska Cieszyńskiego od XVII do początku XX wieku*. Chorzów: Wydawnictwo Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” 2020, 300 s. ISBN 978-83-951194-8-4.

Těšínsko již mnoho let poutá pozornost badatelů. Díky aktivitám doktora Michaela Morys-Twarowského se rozvíjí i odborná genealogie tohoto regionu. V roce 2016 vyšla jeho první práce s názvem *Dzieje rodu Morysów ze Śląska Cieszyńskiego od XVIII do początku XX wieku*, o dva roky později na oficiálních stránkách Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Cieszyne byla zpřístupněna jeho pomoc pro genealogy, *Jak szukać przodków na Śląsku Cieszyńskim? Przewodnik archiwalno-genealogiczny*. Nejnovější kniha na toto téma *Dzieje rodu Tomanków*

ze Śląska Cieszyńskiego od XVII do początku XX wieku vyšla v roce 2020.

Tato práce se skládá ze 407 biogramů, jak uvádí autor, ale jedná se spíše o klasický genealogický původ. V tomto typu schematu jsou všechny osoby rozděleny do jednotlivých generací a označeny zvláštním číslem, na které odkazuje také v příloze. Tyto grafy jsou založeny na systému číslování předků Reginalda Buchanana Henryho ze 30. let 20. století. V případě čísla 1 není uvedeno jméno a příjmení, ale je nezbytné, aby byla tato generace nadřazena dvěma bratrům, nejstarším lidem v rodinném stromě.

Kromě čísla je každá postava popsána pomocí základních údajů, jako je datum a místo narození, sňatku a úmrtí, a pokud možno i širší životopisnou poznámkou. Kniha představuje osm generací od 17. do 20. století v období, kdy byla studovaná oblast pod polskými, českými a rakouskými (habsburskými) vlivy. V případě pohraničního regionu rakouského Slezska může být problém v psaní jmen a příjmení. Autor této složité situace zvolil zápis v jazyce, ve kterém je práce napsána (polština). Ve výjimečných případech si zapsal jména osob, jejichž národní totožnost nevyvolávala pochybnosti, nebo různé varianty zápisu, které našel v pramenech.

Profesionální badatel-genealog je nucen sáhnout do archívních rukopisů, a Michael Morys-Twarowski prokázal znalost téměř všech potřebných zdrojů. Pozoruhodná je pečlivě budovaná bibliografie, mimořádně rozsáhlá, v níž se nacházejí archivy, tisk a literatura nezbytná k vytvoření co nejpřesnějších biografií. Archívni výzkum zahrnoval církevní archivy evangelicko-augsburské a římsko-katolické, městské a místní archivy v Těšínsku, Českém Slezsku a ve Vídni. Tiskové zprávy o některých postavách se staly zajímavým obrazovým doplňkem k textovým informacím.

Autor popisuje rodinu Tománků jako „selskou elitu“, bohužel bez upřesnění, v čem by toto elitářství spočívalo (právní privilegia?). Pouze odkazuje na paradox obsažený v sémantice pojmu „selská elita“, neboť rolnická třída se spojovaná s nižší společenskou vrstvou. Elitářství této rodiny odvozuje ze zvláštní role, kterou sehrály ve společnosti po udělení volebního práva v roce 1848 a později v důsledku sociálních a agrárních reforem. Nespojuje ji s zákonným privilegiem v době před revolucí v roce 1848, jako tomu bylo v případě rolnické třídy ve Slezsku pruském. Autor zdůrazňuje, že vzorec společnosti nebyl tak snadno uchopitelný vzhledem k malému počtu představitelů šlechty v Těšínském Slezsku, jejichž sociální funkce přebírali bohatší rolníci.

Nejstarší popsána osoba, Paweł Tomanek (nar. kolem roku 1650), koupil mlýn v roce 1675 od představitele hornoslezské šlechty Rudolfa Sobka z Kornic. To samozřejmě vyvolává otázky na finanční možnosti tohoto muže, ale také na jeho svobodu a rozhodování v období poddanství. Tento druh

drobných genealogických informací by měl být obrazem specifičnosti rolníků z Těšínska. Vzhledem k relativně rychlému agrárnímu reformnímu procesu, jejich vyvlastnění a reformy vzdělávacího systému byli mohem lépe vzděláni. Zřetelně je to vidět na prezentovaných postavách ze druhé poloviny 19. století, u nichž se zvětšovalo spektrum provozovaných povolání a přibývalo společensky angažovaných jedinců, kteří si uvědomovali potřeby lidí v jejich okolí. K takovým postavám patřili např. Rudolf Tomanek, člen mnoha těšínských organizací, Paweł Tomanek, přední činovník Slezské lidové strany, tzv. Ślązakowców, vídeňský radní Paweł Tomanek i řada učitelů z této rodiny.

Jak autor píše v úvodu, dílo může být podkladem pro další výzkum. Osudy jednotlivých postav by se daly pojmut jako východisko pro široký historický kontext, vycházející z metodologie mikrohistorie. Čtenář, podnícen tímto druhem poznámky, může hned od počátku pocítovat nespokojenost, nezbytnost interpretovat informace obsažené v díle Moryse-Twarowského, potřebu obsáhlejšího shrnutí, které by obsahovalo překvapivé závěry. Stručný závěr, velmi obecně poukazující na zvláštní situaci sedláků Těšínského Slezska, kteří, jak píše autor, *už koncem 18. století mohli žít, kde chtěli a chodit do kostela v souladu se svým svědomím*, vysvětluje opravdu málo. Moryse-Twarowski se v úvodu trochu blíže věnoval změnám po tzv. Jaru národů, není však známo, jaká byla situace této sociální skupiny v předchozím období. Kde se vzaly tyto svobody? Tohle autor nezmiňuje. Při pohledu na postavy popsané v tomto díle lze na příkladu jedné rodiny sledovat možnosti společenského postupu a směry, kterými se větve rodu v průběhu čtyř století rozcházely. Takové interpretace nebyly autorem uvedeny, proto sebrané materiály postrádají komentář, jenž by učinil tuto práci ještě cennější.

Hanna Grudniewska

ČORNEJ, Petr: Husitská revoluce: stručná historie. Praha: Paseka 2021, 224 s. ISBN 978-80-7637-189-7.

Výročí bez řádných oslav, touto větou bychom mohli jednoduše shrnout základní myšlenkové pozadí, které v roce 2020 vedlo Petra Čorneje, profesora z Karlovy univerzity a experta na husitství, k vytvoření recenzované publikace. Na zmíněný rok tehdy připadala celá řada významných husitských výročí, do jejichž oslav ovšem silně zasáhla probíhající pandemie koronaviru. Autor tak v rámci jubilejního roku vstoupil do této situace a svou publikací se široké veřejnosti pokusil představit základní přehled historických událostí a širších souvislostí celého husitského období.

Potřebu osvětlit okolnosti vzniku své *Husitské revoluce* Čornej ukázal hned na samotném začátku publikace, kde v rámci *Vysvětlení na místě úvodu* shrnul původ celé myšlenky. Ve své podstatě se jedná

o kompilát autorových osmnáct článků, které mezi únorem a dubnem 2020 vyšly na stránkách *Lidových novin*, a které se autor posléze rozhodl vydat i v ucelené knižní podobě.

Jednotlivých 18 kapitol publikace přesně odpovídá zmíněným článkům, jejichž konec je vždy doplněn krátkým biogramem vybrané osobnosti. Kapitoly jsou svým rozsahem velice krátké, což sice jednoznačně napomáhá přehlednosti a srozumitelnosti daného textu, na druhou stranu je tak ale zamezeno důkladnějšímu rozboru, což je zejména u výčtu historických událostí dost problematické a může tak citelně chybět i potřebný kontext.

Co se tématiky a vnitřního uspořádání týče, Čornej se nevydal cestou pouhého chronologického převyprávění historických událostí, místo toho časovou posloupnost využívá pouze jako logicky uzpůsobenou kostru pro svůj výklad, ve kterém se celé husitské tématice věnuje skutečně velice zešíroka. Mimo významné události a osobnosti je pozornost věnována například prvopočátkům husitského hnutí a jeho kořenům, rozvoji komunity v Táboře a jejímu přerodu ve středověké město. Svůj prostor má ovšem i problematika lidí na okraji či husitského válečnictví. Zajímavým přesahem je pak zcela jistě i závěrečné bilancování a věnování se době po skončení husitských válek.

Při své práci se mohl autor zcela jednoznačně opírat o desítky let své dosavadní praxe, kterou i v posledních letech výraznou měrou zúročil například vydáním výběru svých 24 studií s názvem *Světla a stíny husitství*.⁴ Nejvýraznějším autorovým počinem a završením jeho odborné práce je však oceňovaná monografie *Jan Žižka* z roku 2019.⁵ Zejména vliv této práce je přitom na recenzované publikaci skutečně dost výrazný.

Z formálního hlediska je publikace psána čtivým a poutavým jazykem, který jistě zaujme mnoho převážně laických čtenářů. I přesto, že obsahuje bezesporu velmi kvalitně zpracované shrnutí husitské problematiky, nelze se vyhnout i lehké kritice. Ta směřuje zejména k základní formě a původu celé publikace, který vychází z krátkých novinových článků. Autorova snaha představit stručný a přehledný výklad složité problematiky je sice funkční, i tak zde ale, dle mého názoru, zjednodušený populárně naučný pohled viditelně naráží na své limity a zvláště v popisu historických událostí občas skutečně chybí vhodný kontext či dovysvětlení, což je například ve srovnání s informačně velice hutným *Janem Žižkou* opravdu škoda. Zkrácená novinová forma je zkrátka patrná a není to vždy dobře. Je ale třeba dodat, že tento zmíněný pro-

⁴ ČORNEJ, Petr: *Světla a stíny husitství. (Události – osobnosti – texty – tradice) : Výbor z úvah a studií.* Praha 2011, 2020.

⁵ TÝŽ: *Jan Žižka : život a doba husitského válečníka.* Praha 2019.

blém se neobjevuje u kapitol, které jsou laděny spíše biograficky či teoreticky.

Petr Čornej v textu *Husitské revoluce* předkládá svůj pohled na husitské období jako celek. Na tuto dobu přitom nenahlíží černobíle a snaží se jednotlivé aspekty vysvětlovat nezabarveně a na základě nejnovějších výzkumů, což se mu také daří. Vytváří tak logicky poskládaný a plastický obraz složité doby, ve které rozhodně nelze nic označit za vyloženě kladné, či záporné. Pro odborné kruhy by mohla publikace představovat vhodné shrnutí a pomůcku při výuce, kterou by jistě ocenili zejména studenti. Pro laickou veřejnost jsou pak jednoznačně cenné ty informace, které vyvracejí spoustu zažitých omylů a vyvrácených interpretací. Zajímavým příkladem může být například kapitola o Zikmundovi Lucemburském, který je zde autorem do velké míry rehabilitován.

I když občas forma vítězí nad obsahem, může recenzovaná publikace jistě označit za velmi povedenou. Ačkoli je zaměřena převážně na širokou veřejnost, určitě se jako základní přehled nejnovějších poznatků o husitství neztratí ani v knihovnách odborných historiků.

Tomáš Kocourek

HOCHEL, Marian (ed.): *Opavský kongres 1820 a politika Svaté aliance mezi časy*. Opava: Slezská univerzita v Opavě 2022, 293 s. ISBN 978-80-7510-499-1.

Slezská univerzita v Opavě se v posledních letech již poněkolkáté prezentuje vydařenou publikací připomínající historii bývalého zemského hlavního města Rakouského Slezska. Po populárně naučné publikaci doprovázející výstavu k výročí Opavského kongresu (HOCHEL, Marian – HANIČÁK, Ondřej – ŠÍL, Jiří – ROŠOVÁ, Romana et al.: *Opavský kongres 1820: Křížovka evropské diplomacie*. Opava 2020) vydává nově odbornou knihu na stejné téma, jež vzešla z vědecké konference.

Editor Marian Hochel v úvodu sestavil historiografický přehled k opavskému kongresu a následně představuje jednotlivé příspěvky. Těch je deset, z toho sedm v češtině a tři v angličtině. Rakušanka Karin Schneider v úvodním příspěvku (*The Congress of Troppau as Turning Point in the European Alliance System of 1815/1818?*) dokazuje, že Opavský kongres nebyl bodem obratu v mezinárodních vztazích, nýbrž spíše milníkem, jenž redefinoval roli individuálních států v evropském koncertu mocností. František Stelner (*Prusko-ruské dynastické vztahy a kongresový systém po roce 1814*) analyzuje význam dynastických spojení s německými státy pro upevnění zahraničně-politického systému cara Alexandra. Dušan Uhlíř (*Od Opavy k Neapoli – plán rakouské vojenské intervence proti karbonátské revoluci 1820–1821*) vykresluje nálady v Opavě době konání kongresu na základě

situčních zpráv moravskoslezského policejního ředitele a pak průběh rakouského tažení do Neapolska podle literatury i na základě archiválií z vídeňského Kriegsarchivu. Miroslav Šedivý (*Opavský protokol a problém [ne]intervence v době předřeznové*) prezentuje otázku (ne)intervence primárně jako právní problém. Právě podmínka souhlasu legitimní vlády s ozbrojeným zásahem na vlastním území byla podle něj zásadním přínosem této smlouvy k polemice o (ne)intervenci, která odpovídala dlouhodobému postoji rakouského kancléře Metternicha. Irena Korbelářová a Jiří Žáček (*Večeřel jsem sám se svou ženou. Pobyt císaře Františka I. v kongresové Opavě ve světle jeho osobního cestovního diáře z roku 1820*) – přinášejí analýzu diářových záznamů císaře z doby jeho pobytu v Opavě, jež je zajímavým vhledem do císařovy každodennosti.

Jan Kahuda (*Kancléř Metternich vlastním životopisem*) představuje obsah a vnitřní členění Metternichova osobního archivu, a dále osobu rodinného archiváře a historioografa Klinkowströma. Charakterizuje edici dokumentů z Metternichovy pozůstalosti, kterou Klinkowström připravil společně s Metternichovým synem Richardem. Marian Hochel (*O kongresu opavském, aneb když rozum, spravedlnost a humanita nevládnou. Žalobcem baron Bignon, tribun evropského konstitucionalismu*) popisuje kritiku Opavského kongresu z pera francouzského ministra a diplomata. Carmine Pinto z univerzity v Salernu (*The Austrian Intervention in Naples in 1821. An Interpretation of the “External” Constraint*) faktograficky sleduje osudy Neapolska a Sicílie od válek s revoluční Francií do roku 1821. Opavští muzejníci a archiváři Ondřej Haničák, Jiří Šil a Michal Valeček (*Historical Sources for the Congress of Troppau in 1820 in the Collections of Regional Memory Institutions*) publikují velmi pěkný a bezesporu pracný přehled po písemných a ikonografických pramenech z archivů a muzeí v českých zemích vztahujících se k Opavskému kongresu, a to včetně ukávek v graficky velmi povedených obrazových přílohách.

Všechny uvedené příspěvky mají podle mého názoru solidní až velmi dobrou kvalitu a společně přispívají ke zdatnému celkovému obrazu knihy, která je čtivá, pestrá, plná zajímavých informací, a přitom díky svorníku v podobě Opavského kongresu i kompaktní. Za mimořádně vydařenou pokládám grafickou podobu publikace, od obálky přes sazbu po obrázky.

Celkový velmi pozitivní dojem z mého pohledu kazí příspěvek Zdeňka Jiráka (*Opavský kongres v českých historických syntézách*). Jelikož se v syntézách informace o Opavském kongresu buď neobjevují vůbec, anebo jsou v délce jednoho odstavce, příspěvek pro mě postrádá smysl. Ten by měla historiografická analýza českých odborných prací vztahujících se přímo k období předřeznové zahraniční politiky monarchie, kterou navíc částečně přináší Marian

Hocheľ v úvodu (byť se vněm více věnuje zahraniční produkci).

Epilog s názvem *Ve znamení trojlístku: opavská tajemství odhalena* rekapituluje obsah jednotlivých příspěvků. Částečně se zde (zřejmě) zbytečně opakují informace, které jsou uvedeny již při představení prací na začátku a které někteří autoři dali i do závěru svých příspěvků. Celkově se výstup z 1. Opavského historického symposia vydařil, podařilo se sestavit odborně kvalitní autorský tým. Můžeme doufat, že Opaváci udrží i v dalších ročnících nastavenou laťku.

Pavel Kladiwa

MALER, Katarzyna: *Kościół katolicki na ziemi głubczyckiej w latach 1742–1945 : Dzieje pruskiej części archidiecezji ołomunieckiej – komisariatu kietrzańskiego i wikariatu generalnego w Branicach, T. 2: Słownik biograficzny duchowieństwa katolickiego urodzonego bądź działającego na ziemi głubczyckiej do 1946 r., zakony żeńskie na ziemi głubczyckiej do 1946 r.* Opole 2017, 306 s. ISBN 978-83-938215-2-5.

Katarzyna Maler, jako historyk zabývající se dějemi země hlubčický, ponownie zaskočila čteníka čemž odkryvčím. Jak již na wstępie słuszenie zauważa, że omawiany fragment Śląska Opolskiego był od dawien dawna poza polskimi granicami i administracją. Przez 900 lat ziemia głubczycka przynależała do diecezji ołomunieckiej, aż do roku 1945. Udział w historii tego regionu mieli katolicy Habsburgowie oraz protestanci Hohenzollernowie.

Autorka we wstępie porusza – być może – najważniejszy moment w historii całego okręgu hlubčický, a mianowicie utworzenia w Kietrzu komisariatu biskupiego w 1751. Zasiadający tam komisarz biskupi miał pełnić funkcję reprezentanta biskupa na tym terenie. Jak ustaliła Katarzyna Maler, w przeciągu 173 lat istnienia komisariatu, władzę w Kietrzu sprawowało 11 komisarzy biskupich i arcybiskupich (s. 5).

Praca została podzielona na dwa rozdziały, a raczej działy tematyczne, nie licząc wstępu, słów kilku od autorki oraz indeksu nazw miejscowości. Rozdział pierwszy, chociaż nie została zastosowana numeracja, został poświęcony biogramom duchowieństwa katolickiego działającego bądź urodzonemu na ziemi hlubčický do roku 1946. Występujące tam biogramy zostały poprowadzone zgodnie z zasadą publikacji słownikowej. Każdy biogram został przygotowany ze starannością, a do podniesienia wiarygodności, został pod tekstem wykazany materiał źródłowy.

Rozdział drugi poświęcony jest zakonowi żeńskému działającemu na ziemi hlubčický do roku 1946. Pierwszy podrozdział, porusza zagadnienie żeńskich domów zakonnych, które funkcjonowały w powiecie hlubčický. W tym miejscu można wyszczególnić takie zakony jak *Siostry De Notre Dame*, *Siostry*

Elżbietanki, *Siostry Maryi Niepokalanej* oraz inne. Katarzyna Maler zastosowała bardzo czytelny sposób prezentowania zakonów, a mianowicie wprowadziła dodatkowy podział na miejscowości, przez co umieszczone treści znacznie przybrały na przejrzystości.

Podrozdział drugi zawiera wykaz sióstr zakonnych, które przybywały w klasztorach, bądź wywodzą się z ziemi hlubčický, a także sióstr znajdujących się w innych zakonach franciszkanek misjonarek. Nie zapomniano również o siostrach, które znajdowały się poza powiatem hlubčický. One również znalazły się na kartach tej pracy. Całość pracy dodatkowo wzbogaca materiał ilustracyjny.

Praca charakteryzuje się schludnością wydania, zastosowano czytelną czcionkę oraz materiały fotograficzne. Układ i podział słownika jest klarowny i ułatwia jego lekturę. Dużym atutem książki jest tematyka oraz informacje jakie padają na jej kartach. Dane, które do czasu wydania tej publikacji nie były usystematyzowane w żaden sposób, odnajdują tutaj swoje miejsce.

Krystian Trusz

BRŇOVJÁK, Jiří – ELBEL, Petr (eds.): *Sigilla – arma – monetae : Sborník příspěvků k 70. narozeninám profesora Tomáše Krejčíka.* Brno – Ostrava: Masarykova univerzita – Ostravská univerzita 2021, 524 s. ISBN 978-80-210-9847-3; 978-80-7599-246-8.

Když jsem byl redaktorem časopisu osloven, zda bych na jeho stránkách mohl představit odborné veřejnosti nový obsáhlý sborník vydaný u příležitosti významného životního jubilea profesora Tomáše Krejčíka, s radostí jsem souhlasil, neboť jsem měl v minulém desetiletí spm s jinými studenty tu čest poznat tohoto významného moravského historika na mnoha přednáškách pomocných věd historických, středověkých dějin, a dokonce i u státnicové komise. Mohu jen potvrdit, že výstižná charakteristika z pera Karla Müllera, dlouholetého přítele a kolegy Tomáše Krejčíka, vyzdvihující jeho odbornou erudici, noblesní vystupování i kultivovaný projev (s. 14) je skutečně pravdivá.

Není proto divu, že nesmazatelná vědecká stopa na jihu a severovýchodě Moravy, kterou historik Krejčík svou dlouholetou odbornou prací zanechal na několika historických pracovištích a v odborných společnostech, inspirovala Masarykovu a Ostravskou univerzitu, s nimiž je Krejčík dlouhá léta profesně spjat, k vydání objemného sborníku k připomenutí jeho kulatých 70. narozenin. Redakce sborníku se pečlivě ujali dva Krejčíkovi kolegové, Jiří Brňovjác z ostravské katedry historie a Petr Elbel z brněnského Ústavu pomocných věd historických a archivnictví, kteří jej v roce 2021 připravili za pomoci 25 Krejčíkových kolegů, přátel a žáků. Ty dohromady tematicky spojuje především upřímný zájem o oblast pomoc-

nych věd historických a o problematiku šlechtických rodů od raného středověku až po nejnovější dějiny.

Pokud se již blíže zaměříme na obsah knižně vydaného recenzovaného sborníku, můžeme jej rozdělit na pět hlavních tematických částí, v nichž hned 22 odborných článků vytvořených na Krejčíkovu počest přináší nové vědecké poznatky o sfragistice, středověké a novověké heraldice, vexilologii a komunální symbolice, numismatice, šlechtické genealogii či nobilitacích. Ještě před články však celý sborník po předmluvě editorů uvádí důležité kapitoly připomínající dlouholetá odborná i lidská pouta Karla Müllera a Františka Píchy k Tomáši Krejčíkovi (s. 11–17), profesní životopis jubilanta sepsaný Jiřím Brňovjákem (s. 19–27) a kompletní bibliografii Krejčíkových prací publikovaných v letech 1969–2020, kterou sestavil Petr Houzar (s. 27–62).

Posléze již začínají samostatné články opatřené vždy cizojazyčným abstraktem, resumé, popřípadě černobílou ikonografií, využívanou zhusta především u pečeti a erbů. V první části (oddíle) věnované sfragistice je publikováno pět článků. Na Lukáše Führera, jenž se nejprve věnuje pečetím pražských biskupů ve 13. a na počátku 14. století (s. 65–91), navazuje brněnský profesor Libor Jan věnující se středověkým pečetím konventů českého převorství řádu johanitů ve 12.–15. století (s. 93–107). Ve sfragistickém bádání pokračuje Tereza Dlesková, jež nastiňuje pečetní praxi na příkladech berních listů olomouckého kraje v závěru 16. století (s. 109–116), Jiří Brňovják zabývající se českými příklady panovnické sfragistiky arcivévod Matyáše (s. 117–139) a Hana Štěpánová Seichterová s Janem Štěpánem analyzující pečeti v lichtenštejnském panství Úsov (s. 141–171).

V druhé části sborníku věnované heraldickému výzkumu jsou publikovány čtyři delší články. Ostravský historik Dalibor Janiš se zamýšlí nad otázkou počátků erbu pánů z Cimburka (s. 175–188), Petr Elbel představuje padělanou erbovní listinu pro rod Ebrzvíků z Hradiště z roku 1420 (s. 189–231), Ondřej Schmidt se zabývá erby a devízami propůjčenými římskými králi Václavem IV. a Zikmundem Lucemburským významnému mantovskému rodu Gonzagů (s. 233–254) a heraldický oddíl uzavírá Petr Houzar pojednáním o znakovém privilegii Zikmunda Lucemburského pro město Třebenic (s. 255–264). Třetí a nejdelší část sborníku zahrnuje příspěvky, jež se tematicky řadí do kategorie novověké heraldiky, vexilologie a symboliky. V ní nejprve uvádí Frederik Federmayer stať k raně novověkým heraldickým kuriozitám z prostředí hornouherských horních měst (s. 267–276), dále se zabývá novověkou heraldikou na příkladu pražských purkmistrů činných v 19. stole-

tí ještě Michal Fiala (s. 277–287) či Jan Županič, jenž se věnuje problému užívání uherské koruny v rakouské heraldice (s. 289–302). Třetí oddíl uzavírají ještě čtyři další články, Stanislava Mikuleho o obrubách štítů a hradebních korunách v komunální heraldice českých zemí v letech 1836–1918 (s. 303–321), Ladislava Vrtela o slovenském znaku v letech 1848–1920 (s. 323–341), Aleše Brožka o užívání praporů v českých zemích na počátku první světové války (s. 343–357) a profesorky Niny Pavelčíkové o komunistické symbolice a rituálech v poválečném Československu i v ostatních komunistických zemích (s. 359–379).

Předposlední čtvrtá část sborníku tematicky odráží další oblast, již se Tomáš Krejčík během své více než padesátileté profesní dráhy rovněž úspěšně věnoval – středověkou numismatiku. V ní začíná František Kalouda z Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity teoretickým článkem o nemonetárním platebním systému dávných Slovanů v 10. století (s. 383–392), aby na něj navázala Věra Němečková článkem o organizaci českého mincovnictví ve 13. století (s. 393–406) a Dagmar Grossmannová dalším článkem o zlatých mincích Lucemburků (s. 407–431). Poslední, pátou část, kterou bez výjimky ovládla problematika šlechty, otevírá Marek Stary článkem o v Čechách usazeném rodu Nimisů z Nemisa (s. 435–452), na něj navazuje Michal Kubica, zabývající se dluhy zemského hejtmana Karla Františka hraběte Orlíka z Laziska (s. 453–474), a v posledním článku celého sborníku i Petr Popelka připomínající cestu moravské podnikatelské rodiny Kleinů mezi šlechtou Rakouského císařství (s. 475–494). Celý sborník uzavírá ještě seznam autorů článků s kontaktními údaji a přibližně dvacetistránková barevná příloha.

Mohu s jistotou říci, že všech 22 uvedených samostatných příspěvků, jež spolu v zásadě souvisí jen zaměřením na jednotlivé pomocné vědy historické či šlechtickou tematiku, pokládám za cenné, které dílčím způsobem obohacují dosavadní české i střeoevropské historické bádání. Pojednávání „krejčíkovský“ sborník se tak jistě zařadí mezi ceněné knižní publikace, v nichž mohou nalézt zdroj inspirace všichni badatelé a další vážní zájemci o pomocné vědy historické v českých zemích. Životní příklad uznávaného čestného profesora Tomáše Krejčíka k tomu přímo vybízí. Závěrem se již jen sluší popřát jubilantovi hodně zdraví a sil do dalších let vyplněných nejen záslužnou badatelskou prací.

Martin Slepíčka